

Міністерство освіти і науки України
Уманський державний педагогічний університет
імені Павла Тичини

Гонца І. С. Розгон В. В.

СУЧАСНА УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРНА МОВА

Навчально-методичний посібник

Умань 2018

Міністерство освіти і науки України
Уманський державний педагогічний університет
імені Павла Тичини

СУЧАСНА УКРАЇНЬСКА ЛІТЕРАТУРНА МОВА

Навчально-методичний посібник
для дистанційного навчання

Укладачі: І. С. Гонца, В. В. Розгон

Умань

2018

Рекомендовано до друку вченою радою Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (протокол № 8 від 28 лютого 2018 року)

Рецензенти:

Мойсієнко А. К., доктор філологічних наук, професор Київського національного університету імені Т. Г. Шевченка;

Торчинський М. М., доктор філологічних наук, професор Хмельницького національного університету;

Коломієць І. І., кандидат філологічних наук, доцент Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини.

С89 Сучасна українська літературна мова: навчально-методичний посібник для дистанційного навчання / уклад.: І. С. Гонца, В. В. Розгон. – Умань : Візаві, 2018. – 338 с.

Навчально-методичний посібник для дистанційного навчання за модулями охоплює основні питання теоретичного курсу сучасної української літературної мови з фонетики, фонології, лексикології, фразеології, граматики, морфеміки, словотвору та морфології. Для закріплення поняттєвої бази в кінці книги розміщено термінологічний словник.

Для студентів-філологів денної та заочної форм навчання, учителів, викладачів.

УДК 811.161.2 (075.8)

С89

© Гонца І. С., Розгон В. В., 2018

ЗМІСТ

Короткий виклад основних теоретичних положень курсу.....	12
Фонетика	12
§ 1. Предмет, зміст та завдання курсу сучасної української літературної мови як лінгвістичної дисципліни.....	12
§ 2. Українська мова – національна мова українського народу. Поняття літературної мови. Мовна норма.....	13
§ 3. Походження та розвиток української мови.....	14
§ 4. Стильові різновиди сучасної української літературної мови.....	15
§ 5. Територіальні діалекти – нижча форма загальнонародної мови.....	17
§ 6. Фонетична система сучасної української літературної мови.....	19
§ 7. Анатомо-фізіологічний аспект вивчення звуків. Апарат мовлення.....	25
§ 8. Лінгвістичний аспект вивчення звуків. Поняття про фонему. Фонологія.....	26
§ 9. Фонетичний алфавіт. Транскрипція. Транслітерація.....	29
§ 10. Артикуляційна класифікація голосних звуків.....	32
§ 11. Артикуляційно-акустична класифікація приголосних звуків.....	33
§ 12. Фонологічна система сучасної української мови. Характеристика голосних фонем.....	38
§ 13. Фонологічна характеристика приголосних сучасної української мови.....	41
§ 14. Модифікації фонем.....	43

§ 15. Регресивна асиміляція за місцем і способом творення приголосних.....	50
§ 16. Регресивна асиміляція за твердістю і м'якістю.....	51
§ 17. Регресивна асиміляція за глухістю і дзвінкістю.....	51
§ 18. Прогресивна асиміляція.....	52
§ 19. Наслідки дисимілятивних процесів в українській мові.....	53
§ 20. Спрощення у групах приголосних.....	54
§ 21. Подовження і подвоєння приголосних звуків.....	54
§ 22. Поняття про чергування. Чергування варіантів фонем.....	55
§ 23. Історичні чергування. Найдавніші чергування голосних фонем.....	56
§ 24. Чергування [o] – [e] – [i].....	57
§ 25. Чергування [o], [e] з фонемним нулем.....	58
§ 26. Чергування [e], [o] після шиплячих та [j].....	59
§ 27. Чергування голосних у звукосполученнях [ри], [ли] – [ро], [ло] – [рі], [лі].....	60
§ 28. Чергування [г], [к], [х] із [ж], [ч], [ш].....	61
§ 29. Чергування [г], [к], [х] із [з'], [д'], [с'].....	62
§ 30. Альтернація твердих і палаталізованих передньоязыкових відповідників.....	62
§ 31. Чергування передньоязыкових зубних приголосних із піднебінними.....	63
§ 32. Чергування однієї приголосної фонemi зі сполученням приголосних фонем.....	63
§ 33. Зміни приголосних при додаванні суфіксів -ськ-, -ств-, -щ-.....	64
§ 34. Склад. Теорії складу.....	65
§ 35. Складоподіл.....	68

§ 36. Ознаки українського наголосу. Енклітика та проклітика.....	69
§ 37. Фразовий наголос. Інтонація.....	72
§ 38. Орфоепія. Літературна вимова голосних звуків.....	73
§ 39. Правила української літературної вимови приголосних звуків та звукосполучень.....	74
Графіка	75
Орфографія	75
§ 40. Графіка. Співвідношення між буквами українського алфавіту і фонемами (звуками) мови.....	75
§ 41. Історія письма. Слов'янські азбуки глаголиця і кирилиця.....	76
§ 42. Позначення роздільної вимови приголосних на письмі.....	78
§ 43. Позначення м'якості приголосних звуків.....	79
§ 44. Орфографія. Принципи української орфографії.....	80
§ 45. Написання слів разом, через дефіс, окремо.....	81
§ 46. Правопис українських та російських прізвищ.....	82
§ 47. Вживання и, і, ї у словах іншомовного походження.....	84
§ 48. Перенос слова. Графічні скорочення.....	85
Лексикологія	86
§ 49. Лексикологія як мовознавча дисципліна.....	86
§ 50. Зв'язок лексикології з іншими мовознавчими дисциплінами.....	87
§ 51. Поняття про слово.....	89
§ 52. Лексичне значення слова. Типи лексичних значень слова.....	90
§ 53. Переносне значення і переносне вживання слова.....	92
§ 54. Метафора і метонімія як чинники формування	

переносного значення слова.....	92
§ 55. Синонімія як один із різновидів парадигматичних зв'язків.....	94
§ 56. Типи синонімів.....	95
§ 57. Синонімічний ряд і його будова.....	96
§ 58. Евфемізми та перифрази.....	97
§ 59. Поняття про антонімію. Критерії антонімічності лексичних одиниць.....	98
§ 60. Лексична омонімія. Розмежування омонімії та полісемії.....	101
§ 61. Типи омонімів.....	102
§ 62. Явище паронімії в українській мові.....	103
§ 63. Склад лексики сучасної української літературної мови з погляду її стилістичного вживання.....	104
§ 64. Зміни в словниковому складі мови. Активна й пасивна лексика.....	107
Фразеологія	109
§ 65. Предмет фразеології.....	109
§ 66. Типологічні ознаки фразеологізмів.....	109
§ 67. Класифікація фразеологізмів.....	110
Лексикографія	113
§ 68. Лексикографія як розділ мовознавства.....	113
§ 69. Основні типи словників.....	114
Морфеміка	117
§ 70. Морфеміка як розділ морфології.....	117
§ 71. Морфема як мінімальна значуща одиниця мови.....	117
§ 72. Морфема і морф. Аломорфи і варіанти морфем.....	119
§ 73. Типи морфем за характером значення.....	120
§ 74. Структурно-семантична характеристика кореневих морфем.....	120
§ 75. Структурно-семантична та функціональна	

характеристика афіксальних морфем.....	121
§ 76. Структурно-семантична та функціональна характеристика префіксів.....	124
§ 77. Структурно-семантична та функціональна характеристика суфіксів.....	125
§ 78. Структурно-семантична та функціональна характеристика флексії.....	127
§ 79. Структурно-семантична та функціональна характеристика постфіксів та інфіксів.....	128
§ 80. Типи основ.....	130
§ 81. Історичні зміни в морфемній будові слова.....	132
Словотвір	132
§ 82. Словотвір як розділ мовознавства.....	132
§ 83. Похідне слово як основна одиниця словотвору.....	134
§ 84. Твірна основа та словотвірний формант. Види словотвірних формантів.....	134
§ 85. Словотвірне значення, словотвірний тип і словотвірний ланцюжок.....	135
§ 86. Афіксальна деривація. Способи творення складних і складених слів.....	136
§ 87. Неморфологічні способи деривації.....	140
Граматика	141
§ 88. Граматика як розділ мовознавчої науки.....	141
§ 89. Граматичне значення слова у його відношенні до лексичного значення.....	143
§ 90. Способи вираження граматичних значень.....	143
§ 91. Граматична форма слова.....	144
§ 92. Граматична категорія.....	145
§ 93. Предмет та основні поняття морфології.....	145
§ 94. Частини мови як лексико-граматичні класи слів.....	146
§ 95. Система частин мови за В. Виноградовим.....	149

§ 96. Теорія частин мови в українському мовознавстві.....	150
§ 97. Лексичне значення, морфологічні ознаки і синтаксична роль іменників.....	151
§ 98. Лексико-граматичні категорії іменника.....	152
§ 99. Категорія конкретності та абстрактності.....	153
§ 100. Категорія збірності та одиничності.....	154
§ 101. Поняття про категорію роду іменників.....	156
§ 102. Розподіл іменників за родами.....	156
§ 103. Особливі випадки визначення роду іменників.....	158
§ 104. Категорія числа.....	161
Тематика та плани практичних занять.....	164
Фонетична система сучасної української літературної мови.....	164
Практичне заняття № 1.....	164
Практичне заняття № 2.....	167
Практичне заняття № 3.....	171
Практичне заняття № 4.....	177
Практичне заняття № 5.....	187
Практичне заняття № 6.....	193
Практичне заняття № 7.....	199
Практичне заняття № 8.....	203
Практичне заняття № 9.....	206
Лексикологія.....	208
Практичне заняття № 10.....	208
Практичне заняття № 11.....	212
Фразеологія. Лексикографія.....	215
Практичне заняття № 12.....	215
Морфеміка сучасної української літературної мови.....	219
Практичне заняття № 13 – 14.....	219
Словотвір.....	222

Практичне заняття № 15 – 16.....	222
Практичне заняття № 17.....	225
Практичне заняття № 18.....	228
Граматика. Іменник.....	228
Практичне заняття № 19.....	228
Практичне заняття № 20.....	231
Практичне заняття № 21.....	233
Практичне заняття № 22.....	235
Практичне заняття № 23.....	237
Практичне заняття № 24.....	239
Готові завдання для підсумкового контролю.....	241
Практичні завдання до іспиту.....	275
Завдання для самостійної роботи.....	279
Короткий термінологічний словник.....	298
Література.....	331